

Ametliku riigipea rolli kõrval on ehk tähtsamgi või vähemalt niisama tähtis üks teine valdkond, kus Lennart Meri on kahtlemata olnud ja on siiani eesti rahva eesotsas, kirjutab Akadeemia peatoimetaja **Toomas Kiho**.

Lennart eesti rahva eesotsas

Kord ja kaos on mõisteväljad, mille vahel liikus ka Lennart. Kõnelesin siin temast eesnimi pidi, sest eks ole ta saanud eestlastele ammu igituttavaks, meie Lennartiks. Pealegi seob mind temaga ka isiklik aastatepikkune töösuhe.

Mul oli õnn ja au olla tema ihunõunik ja näha seda vaieldamatut suurmeest igapäevases töös, ta voo rusi ja puudusi, tema orienteerumist poliitikas, ta intuitsiooni, vahel leebust, vahel põrpimist, ta suhtlusstiili, selle nõrku ja tugevaid külgi. Olin talle ta töökohtumiste vahel ja järel sparringupartneriks, tihti sügavate öötundideni, kus, võib öelda, söime soola.

Mis Lennarti kaootilisse poolde puutub, siis siin on üldtuntud tema harjumus hilineda – president saabub, mitte ei tule –, aga eks seegi oli osa tema teadlikust stiilist (olgu öeldud, et tegelikult ta nii sageli ei hilenudki); vähem on teada tema vastumeelsus, ütleksin orgaaniline vastumeelsus igasuguste ajaliste kohustuste planeerimisel.

Need on piirialad, kus kaos ja kord vastanduvad ja üksteisele paljanduvad. Kas tegutsed kindlates ajalistes etteantustes ja allud ajagraafikute korradele või püüad ise olla oma aja peremees – esimesel juhul lased enda üle valitseda korral, teisel juhul valitsed kaost, mille sees ainult ise korda näha ja luua võid.

Niisiis, meie Lennart liikus just nendes raamides: kord ja kaos, raamid ja raamitus, poliitiline protokoll ja vaba vaim. Või isegi: riik ja inimene?

Oma ameti tõttu vabariigi presidendina olid tema vahekorrad korra ja kaosega palju silmatorkavamad kui mõne tavainimese puhul. Riigipea amet tähendab iseenesest seda, millele viitab artikli pealkiri: olemist rahva eesotsas. Riigipeana rahva eesotsas – see on muidugi triviaalne väide. Siin väidan aga, et Lennart oli eesti rahva eesotsas ka muul moel kui presidendil rollis, oma jutu lõpu poole jõuan ka selleni, aga praegu tagasi Kadriorgu, presidendikantseleisse.

Ükski riigipea ei saa olla iial nii vaba, nagu on akadeemiline intellektuaal, mõni kirjanik või kunstnik oma ateljees. Tal on kohustused, mida seab talle tema amet. Üks vastutab ainult oma südame, teine aga riigi ees; oleks mõistagi imeline, kui ta seda südame kaudu teha saaks. Küsimus: kas looja natuur üldse sobib kokku riigiametniku omaga (sest teatud mõttes on ju ka president ametnik)? Ehk: kas kultuuriline ja bürokraatlik eneseväljendus on põhimõtteliselt ühitatavad ühte isiksusse?

Püüame sellele vastata, lähtudes Lennarti isikust. Tema kujunemislugu on meile tuttav – diplomaadid ja hiljem küüditatu peres puutus ta lapsena kokku nii Saksa ja Prantsuse kui ka Venemaa tegelikkusega, nähes lähedalt nii rahvusvahelist diplomaatilist läbikäimist kui ka soveti laagrielu platnoilikkust igapäeva; sellelt aluselt võrsus üks rahutu ja loov natuur, mis oli aegade paine all sunnitud otsima endale teed nõukogude aja karmis tegelikkuses. Ajalooteaduskond Tartu Ülikoolis. Kirjanik ja filmimees, etnograaf ja kes kõik veel

3 MÕTET

● Niisiis, meie Lennart liikus just nendes raamides: kord ja kaos, raamid ja raamitus, poliitiline protokoll ja vaba vaim.

● Mis Lennarti kaootilisse poolde puutub, siis siin on üldtuntud tema harjumus hilineda – president saabub, mitte ei tule

● Ükski riigipea ei saa olla iial nii vaba, nagu on akadeemiline intellektuaal, mõni kirjanik või kunstnik oma ateljees.

– see oli loominguline säng, milles Lennart sai 1960ndatel, 1970ndatel ja 1980ndatel tegutseda.

Looja vabadus, mis oludele vaatamata temaga kaasas käis, ei saanud muidugi enam endisel kaootilisust võimaldaval viisil jätkuda, kui ta 1990. aastal Eesti üleminekuvalitsuses väliministri portfelli sai ja välismaal Eesti esindusi rajama asus ning kaks aastat hiljem taastatud Eesti Vabariigi riigipeaks valiti. Kuigi on öeldud, ja kindlasti õigusega, et ta oli presidendiks justkui sündinud ja et see oli amet, mis tema iseloomuga kõige paremini sobis, siis oli muudatus isiklikus elus kahtlemata suur.

Siiski võttis Lennart oma Pilviku tänava kodust Kadriorgu kaasa vaba looja käitumismallid. Ja siin astuvadki mängu kaose ja korra piirid. Ta avastas end äkki iseenda peremeheks olemise asemel – nagu ta oli olnud aastakümneid – kogu rahva eesotsas. Muidugi mõistis ta seda hästi, see ei tulnud talle üllatusena (ta on ise öelnud, et paremat kandidaati presidendiks ametisse tollel ajal Eestil olla ei saanudki). Võib isegi öelda: ta oli seda positsiooni alateadlikult oodanud.

Ent ametliku riigipea rolli kõrval on ehk tähtsamgi või vähemalt niisama tähtis üks teine valdkond, kus Lennart on kahtlemata olnud ja on siiani eesti rahva eesotsas. See on meie rahvusliku enesetunnetuse, meie omajuurte mõtestaja ja valgustaja ning omamaastike esiletõoja roll. Mis valdkonda ma siin silmas pean, selgub kohe, kui nimetan kolme nime: Lennart Meri, Veljo Tormis, Kaljo Põllu. Nad kõik on eestluse aluseid puudutanud ja esile mananud.

Kas oleksime üldse need, kes oleme, kui meil poleks Tormise ballade ja litaaniaid, Põllu graafilisi seeriaid, Lennarti hõbevalget ja linutee tuuli...? Küllap oleksime, aga me ei oskaks seda sel viisil tunda

ega sellest sel viisil aru saada. See ongi see, mis tõstab Lennarti koos teiste nimetatutega kaheldamatult eesti rahva etteotsa. Ta on teinud meid tugevamaks.

Rahvaviiside ja regivärsi vägi, meie maastike keel, ning meie ainukordne asend ja muistsed põllulapid kaugel põhjala piiril, ultima thule maal, need oleksid ju ikka olemas, jah, aga nad oleksid «pimedas», kuid õnneks on meil olnud loojaid, kes on osanud need põlvkondade sosinad oma loomingus meie kõigi jaoks kättesaadavaks, kuulatavaks ja nähtavaks teha.

Tänu nende loomingule oleme hakanud aru saama eestlase maailmast, ja ühest suuremastki maailmast – soome-ugri omast. See, mida Tormis tegi muusikas ja Põllu kujutavas kunstis, tegi Meri kirjanduses ja ajalooteaduses. Lõpuks, võib öelda, on see kõik poliitika. Poliitika selle kõige ülevamas ja keskses tähenduses – peegeldades viisi, kuidas me maailma näeme, selles hakkama saame ja kuidas me tahame end endale ja teistele rahvastele ja (lennartlikult:) riikidele seletada. Peegeldab seda, kes me oleme – sisimas ja tegelikult.

Puudutab ju Tormise muusika meie salajasi hingekeeli (meeste laulud, naiste laulud), tema tuginemine ürgsele regivärsile... Niisamuti tõusevad Põllu töödest esile eesti maastikud ja eestlase olemine, mõelgem tema kaliväe, kodlaste peale... Sedasama teeb ka Lennart – kasutades kirjanikusulge ja filmikaamerat, jäädvutas ta meie ja soomeugrilike maastikke ja inimesi, jäädvustas meie vaimu. Sedasama vaimu, mida tema kolleegid olid tabanud heli ja kunstikeeles. Muide ilmus Põllu esimene monumentaalne «Kodalaste» sari samal aastal (1976) Lennarti «Hõbevalgega», neli aastat hiljem Tormise «Eesti ballaadid», ja neli aastat varem «Raua needmine».

Huvitav tähelepanek siiski: kui Tormise muusika ja Põllu müütiline graafika said üsna hõlpsalt tunnustuse osaliseks nii kuulajatelt-vaatajatelt kui kolleegideltki, siis Mere puhul pole see nii lihtsalt käinud. Mäletame, kui kirklikult kippusid temaga vaidlema toonased kutselised ajaloolased, kes ei tahtnud leppida Mere järelduste ja (re)konstruktsioonidega.

Kui akadeemilise «Eesti ajaloo» II osa ilmumise järel tosina aastat eest puhkes elav diskussioon, kas eestlastel on õige oma ajalugu vaadata (rahvusvahelisest) kure- või (rahvuslikust) konnaperspektiivist, siis Lennart vaatas seda, ütles mikrobioomi positsioonilt. Ta jutustas meile meie enda ajaloo suureks. Ja koos ajaloo suureks maalimisega kujunes suureks ja optimistlikuks ka olevik. Tekkis eneseusk ja usk tulevikku.

Kokkuvõttes need kaks Lennarti positsiooni, milles ta eesti rahva eesotsas oli, on meid aidanud kujundada üha rohkem selliseks, nagu me oleme. Vähemalt senikaua, teadis Lennart, kui me ei lasse lahti iseendast, oma juurtest ja süvaseostest oma maa ja ajaloo. See kehtib Eesti ja kogu soomeugri ilma kohta. See on üks eriline hõimkond ja meiegi, eestlase hõimul, on maailma ees, maailmakultuuri ees oma vastutus.

MEELIS OIDSALU
meelis.oidsalu@postimees.ee

Tänavu 13. veebruaril, kui sai teatavaks Venemaa otsus kuulutada tagaotsitavaks Eesti peaminister ja riigisekretär «nõukogude sõdurite mälestusmärkide lõhkumise eest», lubas valitsusjuht Kaja Kallas, et mullu märtsis president Alar Karise vetostatud nn punamonumentide seadusega minnakse edasi.

Kallase sõnul on koalitsioonis tehtud kokkulepe eelnõu muutmise kohta. Peaministri üleskutse oli suunatud tema enda erakonnakaaslastest ministritele, äsja ametisse astunud Madis Timpsonile ning kultuuriminister Heidy Purgale, kes on uude eelnõusse surunud sisse sätte, mis selle mõttekuse küsimuse alla seab.

President Karis jättis punamonumentide eelnõu välja kuulutamata, sest selle keskne säte, mis keelustas nii hoonetel, monumentidel kui ka muudel rajatistel olla «vaenu õhutava ega toetava või õigustada okupatsioonirežiimi või agressiooniakti, genotsiidi, inimsusevastase kuriteo või sõjakuriteo toimepanemist», on õigus- selgusetu.

Tagantjärele on hämmastav, et selline säte üldse läbis Eesti kogenud õigusloomeparaadi – ministeeriumide kooskõlastusringi ja riigikogu lugemised. Seadus ei saa seada keelde ega kohustusi, samuti omistada taotlusi ja eesmäärke elututele objektidele.

President Alar Karis ja tema abi-kaasa Sirje Karis on mõlemad muuseumijuhid taustaga inimesed, seega võiks neid justkui kahtlustada teatud sümpaatias valitsuse monumendisõja suhtes kibedust üles näidanud muinsuskaitsetega. Eelnõu sai aga niivõrd nirult sõnastatud, et riigipeal puudus iganugune vajadus laskuda regulatsiooni kõlbmatuse põhjendamisel õiguslikku või kultuurilist skolastikasse. Eelnõu oligi küündimatu.

Smuuli bareljeef jääb kirjanikele

Koalitsioonierakonnad on nüüdseks jõudnud kokkuleppele uue eelnõu sisus. Erakondadevahelise kokkuleppe kohaselt pidi muudetud regulatsioon andma kogu otsustusõiguse ja voli kohalikes või erakätes oleva avalikult nähtava punasümboolika üle omanikele. Kui eelmise eelnõu kohaselt oleks Eesti Kirjanike Liit pidanud arvestama võimalusega, et neid sunnitakse kära tekitanud Juhan Smuuli bareljeefi maha võtma, siis uue eelnõu kohaselt võib see majal seni edasi seista, kuni kirjanike liit avalikku eksponeerimist pooldab. Uue eelnõu nn miinimumprogramm pidi olema, et Eesti riik ei kaitse punasümboolikat ega nõua selle kaitsmist.

Värske justiitsministri Madis Timpsoni (Reformierakond) laual heakskiitu ootav eelnõu ei ole ühe eelnõuga kursis oleva koalitsioonierakonna esindaja sõnul siiski selline, nagu poliitikud kokku leppisid. Kultuuriminister Heidy Purga (Reformierakond) on sellesse surunud sätte, mille kohaselt peab punasümboolika eemaldamine jätkuvalt saama muinsuskaitse kooskõlastuse.

«Kuna eelnõu puudutab ka kultuurimälestiseks ja muinsuskaitsealadel olevaid hooneid – neid on umbes 11 –, on kultuuriministeeriumi soov, et sellise hoone omanik peab enne tööde teostamist teavitama ka muinsuskaitseametit,» ütleb ministeeriumi pressiesindaja Hannus Luure vas-

Narva tanki teiselaldamisega kaasnenud kohalike rituaalide elujõu hoidmiseks. Eesti-vaenulike

Punamonumentide Reformierakond

Elmar Vaehri luigelauluks politseijuhina jäi 2022. aastal punamonumentide teiselaldamisega kaasnenud sotsid oma nina seekord politseitaktikasse.

Justiitsministri laul seisva nn punamonumentide rääkimised. Kultuuriministeerium kardab, et julgeolekule, kui muinsuskaitsele piisavalt kontrolli ei ole, võivad Eesti laskurkorpuse võitlejad.